cercetarea ştiinţifică şi munca productivă. Atenţia cuvenită este acordată şi altor chestiuni ca: creşterea productivităţii muncii, mijloacele circulante, preţul de cost şi rentabilitatea producţiei. Bogată în fapte şi constatări, această parte a lucrării prezintă, îndeosebi pentru specialişti, un mare interes şi o mare utilitate, fiind vorba, pe de o parte de urmărirea procesului de transformare a unei mari unităţi industriale din întreprindere capitalistă în întreprindere socialistă şi, pe de altă parte, fiindcă concluziile rezultate din prelucrarea materialului faptic au, prin puterea exemplului. o netăgăduită valoare practică.

Cît priveşte ponderea întreprinderii în procesul dezvoltării multilaterale a uneia din vechile noastre aşezări urbane, aceasta constituie obiectul ultimului capitol al lucrării *Fabrica „Letea" în cadrul dezvoltării oraşului Bacău.* Observaţii pertinente privind unele procese demografice, urbanistice şi, concomitent, social-culturale, procese ce au întregit istoria de aproape nouă decenii a fabricii, sporesc valoarea ştiinţifică a prezentei monografii.

Pentru cercetătorii străini, un substanţial rezumat în limbile germană, franceză şi engleză avertizează asupra problematicii dezbătută în lucrare.

Privită în ansamblu, monografia „Letei" se înscrie în rîndul realizărilor de seamă ale noii noastre istoriografii. Fundamentată pe un amplu şi variat material documentar, bogată în idei şi fapte noi redate într-o expunere îngrijită, lucrarea prezintă un deosebit interes nu numai pentru istorici, dar şi pentru economişti şi sociologi. Şi dacă ne referim la condiţiile de apariţie — asigurate cu sprijinul Comitetului de direcţie al fabricii — socotim lucrarea un grăitor exemplu de folosire judicioasă a posibilităţilor locale în valorificarea cercetării ştiinţifice.

D. Vitcu

ILIE CORFUS: *Agricultura Ţării Româneşti în prima jumătate a secolului al XIX-lea.* Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1969, 403 p.

Lucrarea de faţă, tratînd problema agriculturii din perioada descompunerii feudalismului şi a dezvoltării relaţiilor capitaliste, vizează aspectul social-economic fundamental al epocii. Rezultat al unei impresionante investigaţii, baza lucrării o constituie materialul inedit de arhivă — monografia, consacrată studiului agriculturii Ţării Româneşti din prima jumătate a secolului al XIX-lea, este binevenită. Sintetizarea acestei probleme, pentru prima dată în istoriografie şi, mai ales, străduinţa reputatului cercetător, Ilie Corfus, de a elucida aspectele mai puţin cunoscute sau interpretate unilateral pînă acum, imprimă lucrării o valoare aparte în activitatea de cercetare a istoriei secolului trecut.

Principalele probleme, asupra cărora se opreşte autorul: relaţiile dintre stăpînii de moşie şi clăcaşi, claca, dijma şi, în general, evoluţia rentei feudale, situaţia rezervei feudale, întinderea şi producţia moşiilor lucrate, vizează trăsăturile fundamentale ale economiei agrare din Ţara Românească din prima jumătate a secolului trecut.

După prezentarea — în primele patru capitole, din cele 12 cîte are lucrarea — a relaţiilor agrare din perioada 1800—1830, în continuare, se acordă un spaţiu mult mai mare perioadei regulamentare ,pentru care autorul are la îndemînă un material mai vast şi mai concludent. Plecînd de la analiza succintă a principalelor legiuiri, care au reglementat raporturile dintre săteni şi stăpîni — „Pravilniceasca condică", „Legiuirea Caragea" şi „Regulamentul organic" — se acordă atenţie sporită aplicării acestora. Datorită rezistenţei ţărănimii şi lipsei de interes din partea stăpînilor, dispoziţiile legiuirilor agrare nu au putut fi aplicate în litera lor, ceea ce a determinat ca munca de clacă să fie redusă, clăcaşii achitînd, de obicei, claca în bani. Cea mai importantă sursă de venit pentru moşie continua să fie dijma din produsele obţinute de clăcaşi, pe pămîntul lucrat de ei şi pentru ei.

Considerînd rezerva feudală, pînă la Regulamentul organic, „infimă şi sporadică" şi foarte puţin dezvoltată în perioada regulamentară (p. 145—166), autorul constată, fireşte, participarea limitată a gospodăriei moşiereşti la producţia agricolă. În schimb, moşiile rămînînd mai departe în folosinţa clăcaşilor, produsul micilor gospodării ţărăneşti va sta la baza producţiei de cereale a Ţării Româneşti.

Capitolele lucrării, consacrate economiei agrare (IV, X şi XI) — deosebit de substanţiale în date şi valoroase prin noutatea lor — prezintă evoluţia suprafeţelor cultivate şi a producţiei agricole pe ani şi pe judeţe — cuprinsă detaliat şi în cele 39 tabele anexe de la sfîrşitul cărţii — tehnica agricolă, alte ocupaţii ale sătenilor, precum şi formele de desfacere a produselor agricole. Interesante sînt şi consideraţiile asupra provenienţei şi situaţiei juridice a pămîntului lucrat de clăcaşi pentru ei („stăpînirea" curăturilor). Transformările economico-sociale ale satelor şi acţiunea de sistematizare a acestora, care fac obiectul ultimului capitol al lucrării, întregesc conţinutul acesteia.

Concluzia fundamentală care se degajă din lucrare, în opoziţie totală cu situaţia din Moldova — la care autorul nu face nici un fel de referire — este întinderea extrem de redusă a rezervei feudale şi, de aici, rolul hotărîtor al gospodăriei ţărăneşti şi a pămîntului lucrat de săteni în asigurarea producţiei agricole din ţară. O asemenea părere, în contradicţie cu ceea ce s-a susţinut pînă acum — autorul valorifică prea puţin contribuţiile anterioare la această problemă, aduse de Radu Rosetti, Gh. Panu, M. Emerit, A. Oţetea ş.a. — evident, determină unele rezerve. Pe lîngă faptul că autorul nu a epuizat dovezile în demonstrarea acestei teze, limitarea simţitoare — prin lege, adevărat, mai puţin în realitate — a dreptului de folosinţă al sătenilor asupra pămîntului boieresc, lipsa cronică de pămînt pentru ţărani, în cele mai multe din judeţele ţării şi, de aici, creşterea strămutărilor, intensificarea obligaţiilor de clacă după 1831 („Claca regulamentară a fost incomparabil mai grea decît cea instituită de Caragea" — p. 38), folosirea largă a muncii salariate — tratată doar incidental în lucrare — denotă, totuşi, o grijă din partea boierimii pentru creşterea suprafeţelor de pămînt aflate în folosinţă exclusivă.

Discutabilă este şi afirmaţia, potrivit căreia, „În sfera noţiunii de clăcaş a continuat să intre şi sub Regulamentul organic orice om, indiferent de starea sa socială, deci şi boierul de rang şi boiernaşul şi negustorul şi meseriaşul şi ţăranul care locuia pe moşie străină şi folosea pămîntul acesteia, cu excepţia celui ce deţinea pămînt pe bază de embatic, de cumpărare sau de donaţie" (p. 87).

Pe lîngă posibilitatea unei compartimentări mai judicioase a lucrării — ne referim la împărţirea pe capitole şi la ordinea acestora — menţionăm abundenţa de date, în unele capitole (III, V, IX, X), care îngreunează conţinutul lucrării şi necesitatea, ca la anumite note din subsol — cu referiri la probleme generale — să se fi dat, pe lîngă sursă, şi natura documentului (p. 42, nota 1; p. 86, notele 51—54; p. 87, notele 59 şi 60; p. 111, nota 19; p. 112, nota 22; ş.a.). În sfîrşit, avînd în vedere sensul general al dezvoltării societăţii româneşti, în perioada tratată, considerăm că trebuiau reliefate, mai pe larg, elementele noi — de natură capitalistă — prezente şi în structura economiei agrare.

În general, monografia istoricului Ilie Corfus, realizată în urma unei munci îndelungate, rămîne o contribuţie preţioasă la istoria Ţării Româneşti din epoca anterioară revoluţiei de la 1848, utilă, atît pentru istorici cît şi pentru economişti.

D. Rusu

APOSTOL STAN şi CONSTANTIN VLĂDUŢ: *Gheorghe Magheru*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1969, 265 p.

Cercetarea istorică consacrată unor personalităţi de seamă din trecutul patriei noastre constituie nu numai un mijloc de sporire a cunoştinţelor asupra unor perioade sau evenimente istorice, ci şi un act de patriotism, un prinos de recunoştinţă adus